

Kada je osnovan Bihaćki sandžak?

U radu su predstavljena mišljenja u hrvatskoj i bosanskohercegovačkoj historiografiji glede pitanja je li Bihaćki sandžak osnovan odmah nakon osmanskog zauzeća Bihaća 19. lipnja 1592. godine ili ne. Temeljem registracije prijena dva timara u Ruznamče popisu br. 168 dokazuje se da je Bihaćki sandžak uspostavljen neposredno nakon pada Bihaća pod osmansku vlast.

Ključne riječi: Bihać, Bihaćki sandžak, Petrinja, Rustem-beg

Konačnom padu Bihaća u osmanske ruke 19. lipnja 1592. godine prethodio je stalni pritisak na ovu tvrđavu koji je započeo još 1575., odnosno 1576. godine, kada je Ferhad-beg Sokolović, bosanski sandžak-beg, osvojio više utvrda u Unskoj krajini.¹ Od tada Ferhad-beg (od 1580. godine bosanski beglerbeg Ferhad-paša) ulaže krupne napore radi držanja Bihaća pod blokadom. Ferhad-paša je u drugoj polovici 1584. godine napustio mjesto bosanskog beglerbega i preuzeo dužnost beglerbega Kefe da bi negdje između listopada i prosinca 1585. godine ponovno došao na čelo Bosanskog ejaleta i ostao u Bosni do 1588. godine, kada je premješten u Budim.² Ferhad-paši nije bilo suđeno da u povijesti ostane zapamćen kao osvajač Bihaća. U lipnju 1590. godine bosanskim beglerbegom je imenovan Hasan-paša Predojević,³ koji će dvije godine kasnije osvojiti Bihać. Hasan-paša je počeo opsjedati Bihać 13. lipnja 1592. godine, a šest dana kasnije, 19. lipnja, Bihać se predao.⁴ Poslije zauzeća Bihaća Hasan-paša je svoje daljnje akcije usmjerio prema Sisku i počeo ga opsjedati 22. srpnja, ali je već poslije sedam dana, 29. srpnja, podigao opsadu.⁵

1 Elma Korić, *Životni put prvog beglerbega Bosne: Ferhad-paša Sokolović (1530-1590)*, Sarajevo 2015, 118ff.

2 Isto, 179.

3 Josip Lučić, Dubrovčani i Hasan Paša Predojević, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 27 (1994), 60, bilj. 11.

4 Damir Stanić, *Bihać kao sjedište Bihačke kapetanije i slobodni kraljevski grad*, neobjavljena doktorska disertacija, Filozofski fakultet u Zagrebu, 2020, 122–123.

5 Milan Kruhek, *Rat za opstojnost Hrvatskog kraljevstva na kupskoj granici*, u: Isti, Ivo Goldstein, *Sisačka bitka 1593*, Zagreb–Sisak 1994, 44–45.

Hasan-paša prvi je puta opsjeđao Sisak u kolovozu 1591. godine, ali je opsada završila neuspješno.⁶ Radi stvaranja bolje pozicije za osvajanje Siska on je u travnju 1592. godine zapovjedio da se u blizini spaljene stare Petrinje, na ušću Petrinjčice u Kupu, izgradi nova tvrđava, koja je nazvana Yeni Hisar,⁷ a u proljeće 1593. godine započeo je pripreme za konačno osvajanje Siska. U ožujku je završena gradnja mosta preko Kupe, a u travnju je Hasan-paša naložio da se sagradi još jedan most na Kupi radi lakšeg prebacivanja osmanske vojske. Tijekom bitke koja se odigrala 22. lipnja 1593. godine kod Siska osmanske su trupe doživjele strahovit poraz, a Hasan-paša se utopio u Kupi.⁸

Osmanlijama je dva mjeseca kasnije ipak pošlo za rukom da osvoje Sisak. Trupe kojima su zapovjedali Hasan-paša Sokolović, rumelijski beglerbeg, i Mustafa-paša, bosanski beglerbeg, zauzele su Sisak 28. kolovoza 1593. godine.⁹ Međutim, već naredne 1594. godine Sisak je ponovno izgubljen. Habsburške trupe pod vodstvom nadvojvode Maksimilijana i Ruprechta von Eggenberga, carskog komesara u Hrvatskoj i Slavoniji, 10. kolovoza prvo su osvojile Petrinju. One su zapravo zatekle spaljenu petrinjsku tvrđavu, budući da ju je osmanska posada tijekom noći od 9. na 10. kolovoza zapalila, a zatim napustila.¹⁰ Osmanska posada u Sisku, demoralizirana padom Petrinje, također je napustila tvrđavu, odnosno povukla se iz Siska. Zbog nedostatka novca petrinjska tvrđava nije obnovljena niti je u nju stavljena posada, pa se Rustem-beg, osmanski zapovjednik Petrinje, već krajem rujna vratio u Petrinju i obnovio je. Petrinja je ostala pod osmanskom kontrolom do 24. rujna 1595. godine, kada su je Osmanlije konačno izgubili. Zapravo, osmanska posada je napustila tvrđavu budući da je tijekom bitke, koja se odigrala dva dana ranije, Rustem-beg ranjen i nedugo zatim podlegao ranama.¹¹ Bihać je tako ostao posljednja značajna tvrđava koju su Osmanlije u svome pohodu na Hrvatsku i Slavoniju trajno osvojili.

Još uvijek postoje dvojbe glede pitanja kako je u vojno-upravnom pogledu bilo uređeno područje oko Bihaća nakon njegovog pada pod osmansku vlast 1592. godine. Bosanski povjesničar Hazim Šabanović razmatrao je pitanje utvrđivanja točnog datuma osnivanja Bihaćkog sandžaka u svojoj monografiji koja se bavi vojno-upravnim uređenjem Bosanskog ejaleta. Šabanović se najprije osvrnuo na navode Radoslava Lopašića o postojanju Krupskog sandžaka. Lopašić je pisao da su Osmanlije u Krupu, nakon što su je 1565. godine zauzeli, ponekad postavljali kapetana, a ponekad sandžak-bega, a kada je osvojen Ostrožac (1578), sjedište sandžaka je premješteno u njega i tu je ostalo do osvojenja Bihaća 1592. godine. Šabanović je smatrao da su tvrdnje o postojanju Krupskog sandžaka teško održive, a sa zadržkom je uzeo i Lopašićev navod da su Osmanlije odmah nakon zauzeća Bihaća osnovali Bihaćki sandžak. Šabanović

6 Vjekoslav Klaić, *Povjest Hrvata. Od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća*, III/1, Zagreb 1911, 368–369; Kruhek, n. dj, 39.

7 Klaić, n. dj, 375; Kruhek, n. dj, 41.

8 Klaić, n. dj, 388–392.

9 Klaić, n. dj, 395.

10 Kruhek, n. dj, 61.

11 Klaić, n. dj, 406–407; Kruhek, n. dj, 62.

je također razmotrio navode o postojanju sandžaka Petrinja, odnosno o imenovanju Rustem-bega na mjesto petrinjskog sandžak-bega nakon što je Petrinja (Yeni Hisar) izgrađena 1592. godine. On je smatrao da je malo vjerojatno da su na tom području osnovana dva sandžaka, petrinjski i bihački, već da je riječ o jednom sandžaku, koji se najprije zvao petrinjski, a da je kasnije, kada je Petrinja izgubljena, sjedište sandžaka premješteno u Bihać. Najstariji dokument, koji je Šabanović pronašao a u kojem se spominje Bihački sandžak, potječe iz 1620. godine. Sumirajući sve ono što je pronašao u njemu dostupnim izvorima i literaturi, Šabanović je zaključio da je Bihački sandžak osnovan potkraj 16. ili početkom 17. stoljeća.¹²

Nenad Moaćanin također se osvrnuo na ovo pitanje. On pretpostavlja da je područje oko Bihaća bilo organizirano po ugledu na stare vilajete, odnosno da je vojno-upravna organizacija tog područja bila privremenog karaktera, dok se ne uspostavi redovita vlast. Moaćanin navodi da je Krupa bila sjedište krajišta i da se u jednom popisu smjena titulara nadarbina iz 1586. godine spominje i kao sjedište sandžaka. Moaćanin također piše da su Osmanlije, nakon zauzeća Bihaća i Hasan-pašinih daljnjih osvajačkih akcija, nastojali uspostaviti središte vlasti u Sisku, odnosno u Petrinji, ali da je zbog brzog gubitka Petrinje uloga vojno-upravnog središta ovog područja pripala Bihaću, koji je „vjerojatno od prvih godina sedamnaestog stoljeća“ postao „službeno sjedište sandžaka“.¹³

Fazileta Hafizović je također pisala o vremenu osnivanja Bihačkog sandžaka. Oslanjajući se na podatke iz opširnih popisa Kliškog i Bosanskog sandžaka iz 1604. godine, ona isključuje mogućnost postojanja ovog sandžaka sve do drugog desetljeća 17. stoljeća i, pozivajući se na navode bosanskog povjesničara Adema Handžića, smatra da je Bihački sandžak uspostavljen negdje oko 1616. godine.¹⁴

Vijesti o Krupskom sandžaku nalaze se kako u kršćanskim tako i u osmanskim izvorima, pa ne može biti dvojbe oko njegova postojanja, makar je on bio privremenog karaktera.¹⁵ Nedvojbeno je također i to da se teritorij koji je obuhvaćao Krupski sandžak kasnije našao u okviru Bihačkog sandžaka. Klaić je pisao da je Bihački sandžak osnovan odmah nakon zauzeća Bihaća.¹⁶ Stanić također navodi izvor u kojem se Bihački sandžak, odnosno bihački sandžak-beg, spominje već krajem rujna 1592. godine, dakle tri mjeseca poslije osmanskog zauzeća Bihaća.¹⁷ Podaci iz popisa smjena titulara nadarbina (*ruznamçe defteri*)¹⁸ s početka Dugog turskog rata (1593-1606) potvrđuju ove navode. Naime, u dva takva popisa u Osmanskom arhivu u Istanbulu (Osmanlı

12 Hazim Šabanović, *Bosanski pašaluk. Postanak i upravna podjela*, 2. izdanje, Sarajevo 1982, 82–85.

13 Nenad Moaćanin, *Turska Hrvatska: Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva do 1791*. Preispitivanja, Zagreb 1999, 37–38.

14 Fazileta Hafizović, *Kliški sandžak od osnivanja do početka Kandijskog rata (1537-1645. godine)*, Sarajevo 2016, 28.

15 Korić, n. dj, 141–142; Stanić, n. dj, 122–123.

16 Klaić, n. dj, 379.

17 Stanić, n. dj, 133–134.

18 O ovoj vrsti popisa v. Douglas Howard, The BBA „Ruznamçe Tasnif“: A New Resource for the Study of the Ottoman „Timar“ System, *Turkish Studies Association Bulletin* 10/1 (1986), 11–19.

Arşivi, odnosno Başbakanlık Osmanlı Arşivi /BOA/), u ruznamče defteru (*ruznamçe defteri*) br. 168 i ruznamče defteru (*maliye defteri*) br. 16502,¹⁹ nalazimo više osoba, koje je bosanski beglerbeg Mustafa-paša predložio za dodjelu nadarbina (*timar*),²⁰ jer su se „borili prigodom osvajanja tvrđave Sisak“ (*Siska kal'esi fethinde yoldaşlık etmişdür*). Tako su, primjerice, pravo na uživanje timara dobili Divane Mehemmed,²¹ Arslan, sin Abdullahov,²² Džafer, sin Hasanov²³ i drugi. Za odgovor na pitanje je li Bihački sandžak osnovan odmah nakon zauzeća Bihaća ili ne, od ključne su važnosti registracije prihoda dvojice timarnika, izvjesnog Divane Alije i izvjesnog Divane Saliha, koje je Rustem-beg, bihački sandžak-beg, predložio za početne timare od 3000 akči, također zbog njihovog sudjelovanja u osvajanju Siska. Obojica su dobila početne nadarbine u nahiji Kupinik u Srijemskom sandžaku. Nadarbina Divane Alije, odnosno Divane Saliha, imala je prihode iz sela koje nije moglo biti ubicirano.²⁴ Sultanova naredba (*hükmi şerif*) kojom je Divane Alija dobio nadarbinu je datirana srednjom dekadom mjeseca muharrema 1002. godine (7-16. 10. 1593), a njegova tezkera (privremena potvrda o pravu na uživanje nadarbine) je datirana s 18. muharrema 1002. godine (14. 10. 1593). Divane Aliji je dodijeljena nadarbina, koju je ranije uživao izvjesni Mustafa, sin Abdullahov. Naredba kojom je Divane Salihu dodijeljen timar je također datirana srednjom dekadom mjeseca muharrema 1002. godine, a tezkera mu je izdana 3. ramazana 1002. godine (23. 5. 1594). Zapravo, Divane Alija je timar, koji je dobio na uživanje, odmah ustupio Divane Salihu, pa je moguće da se ovdje radilo o (nelegalnoj) prodaji timara.²⁵ U ovim bilježkama, koje su unesene u popis 3. zulkadeta 1003. godine (10. 7. 1595), bihački sandžak-beg je naveden kao *Bihke*, odnosno *Bihçe sancakbegi Rüstem Beg*. Ovi podaci neizravno potvrđuju navode iz kršćanskog izvora u kojem je Bihački sandžak spomenut već krajem rujna 1592. godine i nedvojbeno upućuju na zaključak da je on uspostavljen neposredno poslije zauzeća Bihaća, a da je Rustem-beg imenovan prvim bihačkim sandžak-begom.²⁶ Kad je Rustem-beg u rujnu 1595. godine ubijen,²⁷ odnosno

19 Ovaj defter je pogreškom katalogiziran kao *maliye defter*, riječ je zapravo o *ruznamçe defteru*. O takvim slučajevima v. Howard, n. dj, 12.

20 O osmanskim vojničkim nadarbinama v. Moacanin, *Turska*, 48-49.

21 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA) İstanbul, Maliye defteri (MAD) No. 16502, fol. 48.

22 Osmanlı Arşivi (BOA) İstanbul, MAD No. 16502, fol. 50.

23 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA) İstanbul, Ruznamçe defteri (RZD) No. 168, fol. 314–315.

24 Bruce McGowan je predložio oblik Vatofçi kao moguće ime ovog sela, v. *Sirem Sancağı Mufassal Tabrir Defteri*, Ankara 1983, 337.

25 Osmanlı Arşivi (BOA) İstanbul, RZD No. 168, fol. 199–200. Usp. Kornelija Jurin Starčević, Krajiške elite i izvori prihoda: primjer jadranskog zaleđa u 16. i 17. stoljeću, *Prilozi za orijentalnu filologiju* 55 (2006), 251.

26 Prijedlozi za dodjeljivanje nadarbina obično su upućivani pokrajinskoj, odnosno središnjoj administraciji, odmah nakon uspješno poduzetih vojnih akcija. Administrativna procedura od prijedloga pa do dodjeljivanja nadarbine mogla je potrajati jednu, dvije ili više godina, ponekad i cijelo desetljeće.

27 O Rustem-begu v. Korić, n. dj, 234–236.

kad su Osmanlije izgubili Petrinju i još neke utvrde koje je Hasan-paša Predojević ranije osvojio (Hrastovica, Gore), vjerojatno nije ni postavljen novi sandžak-beg, koji bi naslijedio Rustem-bega, niti je zbog rata s Habsburgovcima bilo što dodatno poduzimano radi administrativnog uređenja područja oko Bihaća, pa je tako Bihački sandžak ukinut. On je ponovno uspostavljen potkraj, ili što je još vjerojatnije, tek poslije završetka Drugog turskog rata. To je u svakom slučaju bilo negdje između 1604. i 1616. godine, kako je pisao Handžić.²⁸ Petrinjski sandžak zapravo nije nikad postojao. To što izvori spominju petrinjskog sandžak-bega, Rustem-bega, je samo zato što je on zbog zauzetosti ratovanjem većinu vremena vjerojatno provodio u Petrinji, a ne u Bihaću.²⁹

SUMMARY

When was the Sanjak of Bihać founded?

The paper discusses the opinions of historians concerning the question of whether the subprovince/sanjak (tur. *sancak*) of Bihać was established immediately after the Ottoman conquest of the Bihać fortress on 19 June 1592. By analyzing arguments of historians such as Nenad Moačanin, Fazileta Hafizović and Vjekoslav Klaić, the paper aims to reconstruct various arguments regarding the dating of the establishment of Sanjak of Bihać. Furthermore, the paper researches the registrations of transferring two fiefs (timar) in the Ruznamçe Register no. 168 in Osmanlı Arşivi (BOA) in Istanbul, which show that the Sanjak of Bihać was founded immediately after the fall of the Bihać fortress in 1592.

Keywords: Bihać, the Sanjak of Bihać, Petrinja, Rüstem Bey

28 Adem Handžić, O organizaciji vojne krajine Bosanskog ejaleta u XVII stoljeću: Sjeverna i sjeverozapadna granica, *Prilozi* 24 (1988), 48.

29 Sličan slučaj je bio, primjerice, s Kliškim sandžakom. U dokumentima koje je izdavala osmanska administracija on je redovito nazivan ovim imenom. Službeno sjedište sandžaka je bilo u Klisu, ali je sandžak-beg obično boravio, odnosno rezidirao, u Livnu, v. Moačanin, *Turska*, 39. Stoga se u kršćanskim izvorima, odnosno u historiografskoj literaturi, nailazi i na spominjanje livanjskog sandžak-bega, primjerice v. Radoslav Lopašić, *Oko Kupe i Korane. Mjestopisne i povjestne crtice*, Zagreb 1895–28. Međutim, zasebni Livanjski sandžak nije nikad postojao, nego se zapravo radilo o Kliškom sandžaku.